

Helme Pärliallik sai muast ja rahast puhtas

16. mail sai Helme Pärliallik muast ja rahast puhtas tett. Sjoo tüü võtte Helme valla rahvas "Teeme ära" talgupäävä aigu. Midä Helme lätte puhtas tegemisel löüti?

Helme Pärliallik kandsi varemide iih om laembalt tunnet läte. Komme lättehe rahha ja asju pildu, selle et tervüst saia ja et soovi täide lääsi, om tiidä üle Eesti. Raha viskase lättehe nii kohaliku inemise ku turisti, kedä suuri ekskursioonibussega varemite kaema tuvvas.

Läte om oro põhjah ja lätt aoga mudases: päält kand vesi sisse mulda ja sügävambält liiva ja peenükeist ruusa. Viimäne kõrd puhastedi taad 1997. aastagal. Sis kõneldi, et eelmine puhastamine oll olnu 1970. aastagil. Et läte om muinsuskaitse all ja arheoloogiamälestis, tull puhastamise tüüd tetä ütehkuuh arheoloogiga. Vällä nõstetu muda mõsti läbi suure sõgla puhtas. Sõgla pääle jäiva kivi ja praht, a

niisama ka tuu värk, midä inemise lättehe visanu omma.

Lätte päalmiseh jaoh oll vetel muda, a sügävamb jago oll muano peenükene liiv, ruus ja tellisepuru. Naid oll lättehe kandnu tuu vesi, miä juusk maa all. Läte tetti puhtas nii sügäväle, ku kitsah kaoh kaiba sai. Pääkaibaja oll vallvanemb Tamme Tarmo esi.

Kui lätet eelmine kõrd puhastedi – sis tüüti arheoloog Andres Tvaari ja Andres Vindi –, löüti kokko 1733 rahakeist, pääsasjalikult Eesti Vabariigi sendi ja Nõukogude kopka. Oll ka üts 1934. aastaga ütekrõonine, a tuu tull vällä päältpuult ja es ole vana Eesti aigu lättehe visatu.

No' jäi sõgla pääle 2331 rahha, kokko ligi 5 ja puul killo. Eurorahasi oll 346 tükki: 157 üte-, 89 kate-, 45 viie-, 37 kümne-, 16 katekümne- ja 2 viiekümnesendilist, a oll ka kolm üteuroolist ja üts kateurooline – kokko 18 eurot ja 50 senti. Tuu raha om lättehe saanu kuvve aastaga, nellä ja poole kuuga: euroraha tull Eestihe 2011. aastaga alguseh.

Üte õhtsapolikuge käis Elme alliku mant läbi paarkümmend suurembet ja tillembet talgulist nii Elmet ku kaugembelt kandist. Enämbjagu neist jäi pildi pääle kah.

Kik sii pori kallati sõgla pääle, uheti viige üle ja korjati väärt kraam vällä. Pildi: Kristi Ilves

Pallo inämb oll Eesti Vabariigi rahha: viiesendilisi oll 253, 10-sendilisi 824, 20-sendilisi 531, 50-sendilisi 191, a oll ka 108 1-kroonilist – kokko 404 kruuni ja 75 senti. Eurole ümbre rehkendädeh tege tuu 25 eurot ja 87 senti. Viiesenditsit oll selle nii veido, et päält 1997. aastaka naid inämb mano es tetä, a 2004. aastast jäivä nä käügist är – poodist inämb tagasi es anta. Nõukogude Liidu 1-kopkalisi oll 3, 2-kopkalisi 3, 5-kopkalisi 10, 20-kopkalisi 2 ja 50-kopkalisi 1: suuremb jago vinne rahha oll jo eelmine kõrd vällä korjatu.

Tõisist rahvist omma kõge heldembalt (inne euro aigu) lättele umma rahha annetanu suumlase: üts margaline, üts 50-pennine ja kolm 10-pennilist. Vinne Föderatsiooni raha

löüti kolm 1-kopkalist ja üts 10-kopkaline, a oll ka üts 1993. aastaga 10-rublaline (mi rahha 15,6 senti). Leedu rahha tull 1- ja 10-sendiline, läti rahha 17 üte-, 5 kate-, 1 viie- ja 3 kümnesantiimilist, Poolamaa rahha üts 1- ja 10-krossiline. Viil tull vällä üts 5- ja üts 1-penniline Inglüse raha, 10-penniline Saksaa raha, Türgi 10-liiriline ja esiki üts bensiinjajaama setuun.

Päalmise mua seeh oll raha veido ja tuu oll euroraha, a kõge sügävambal olli õnne Eesti sendi. Eks euroraha om lättehe visatu pallo rohkemb, a tuud om pallo ka vällä korjatu – päältpuult om hää ja ligemb võtta. Tuud tüüd omma tennü paikliku poiskese, et jäätüse-, kompvegi- ja saiaraha saia. Lätte puhastamise aigu tull vällä – mis sääl pattu sala-

da! – et ka mitu miist, kiä lätte puhastamise tüüd teivä, omma poiskese põlveh tuud koerust tennü. Rahha olõvat lättest vällä võtnu ka paikliku pudelakorjaja.

Rahvaluulest om teedä, et läte om saanu uma nime tuust, et neitseid olla sinnä vanal aol helmit ohverdanu. Ka nüüd jäi sõgla pääle hulk klaasist ja plastist pärlisid – kokko ütesät sorti ja 316 tükki. Lättehe om visatu 4 suurembat kaalakeed, a oll ka ütsikit helmit. Viil tull vällä kõrvarõngit – üts paar ja kats ütsigut –, 18 klaaskuulikeist, sörmuse kivi (klaasist), 3 nöpsi ja 1 trukknõps, sinine juustunummer, knopka, klaasikilde ja tsipa muud prahti. Kõge vanemba asja olli kats lossiaigse savianoma tükkü, üts näist Saksamaalt tuudu kivikeraamilise kannu killukene.

Tull vällä, et parhillatside kaosarvi all omma maa seeh sügävamal tõse salve (rakke) ja näide alt nakas paistma viil kolmandide salvi ülemäne viir. Või olla, et sügävambal om viil rakkid: vanal aol om lossi vallikraav olnu pallo sügäväm ku mi aigu nätä om, a tä om pervi päält mulda täüs vaonu.

A tulemi lõpetuses tagasi viil rahade mano. Üttekokko tull euroraha ja eesti rahha (eurole ümbre rehkendäden) 44 eurot ja 37 senti. Eesti miinimumpalk om parhilla 2,78 eurot tunnih. Ku rehkendä, et lätte puhastamise man teivä tüüd 5–6 inemist nii 3 tunni jago, sis läte väega helde es ole – tä mass uma puhtas tegijile Eesti miinimumpalka.

Vanarahvas om lätide kotsile kõnelnu, et kiä midä lättest är võtt, saa umale tolle haiguse mano, mink peräst tuu raha vai asi lättehe om tuudu. Inemisi-le, kiä omma rahha üteh uma sooviga lättehe pandnu, ei ole ka tuu tiidmine hää, et kiäki om timä tuudu raha ja asja lättest vällä korjanu. Selle ei lähe Helme lättest vällä mõstu raha ja asja muuseumi vai valla kassahe, a pandas kohegi lättehe vai läte mano tagasi.

Heiki Valk
arheoloog
Tartu Ülikool

Heiki Valk kirjut oma luu võru keelen.

Vana aa uurja Heiki Valk korjas kik lättest vällä tullu rahade kilekotte sissi. Üle viie kilu raha olli.

Mulkel tulep oma Täheke

Kooliaaste om läbi saanu ja latse tunneve rõõmu sellest, et ei pia egä päe lugeme-kirjuteme, saave selle asemel kavva magade, päev läbi mängi, ojude ja maasikit korjate. A meil om mulgi lastel ja nende vanemil sügüses ää uudis, mida ei saa kavvemb vaka all oida: ilmavalget näep edimine mulgikiilne lasteaakiri Täheke.

Kristi Ilves
Toimendei

Mõte om küdsänu joba mitu aastet ja nüid saap sii Mulgi Kultuuri Instituudi ja Tähekse ütitse iistvedämisege teos. Tähekse päätoimeteje om Martsoni Ilona, mulke puult om asi ant miu vedäde. Tahame mede oma Tähekest tetä iki mulke nägu, mitte ei pane pallald kirjakiilist lugusit ümmer. Aakirjast saap lugede näituses Kõdare Jaagu, Laande Alli, Renno Olavi, miu ende ja pallude Mulgimaa koolilaste lugusit ja salmiksit. Mõne tore luu oleme kirjakeelest kah ümmer pannu. Koomiks, meisterdus ja mõistatuse om kah muduki mulgikiilse ja -miilse. Kaasepildi tei mede oma kunsnik Rosenbergi Ülle, kes om Mulgi aabitsese pildi kah joonistenu. Ärä saap rükit kah Mulgimaa noorde kunsnike pilte.

Ää uudis om viil sii, et mitu mulgikiilse Tähekse lugu tulep kirjakiilde panna ja nii lääve sügüse eestikiilse Tähekse põhinumbrese.

Võru- ja kihnuikiilist Täheksit om joba ennembki tettu ja kohaligu om nii äste vastu võttan. Loodame, et mulgikiilsege lääp kah äste ja tulevaaste saame joba tõise mulgikiilse erinumbre tetä.

Mulgikiilne Täheke kingites kigil lastel, kes sii sügüse Mulgimaal edimest kõrda kuuli lääve. A muduki jakkup Täheksit tõistel uvilistel kah.

Raha mulgikiilse lasteaakirja tegemise jaos küsse ja sai sihtasutus Kultuurileht Mulgimaa kultuuriprogrammist.

Ilust suve kigile ja uske – esiki sügüse om midägi ääd uuta!

Valla kaove – kas aaluu prügikasti või rahva miilde?

Mede omavalitsustel om tiide veeren oma märgi. Mes saap neist sis, ku valla kaove? Mia paku vällä oma mõtte, mes võis tetä vallasiltege, mes prilla tiide veeren seisäve. Kui mitte terven Eestin, sis võis sedä tetä Mulgimaal.

Maantiimuseum oodap egäst vallast ütte silti, tõine võis minna kohaligule muuseumile ja kolmas vallavanembele. Ülejäänü sildi võis jagade kige lähembidel majapidämistel (muduki, ku na esi tahave).

Mudu ävitendes nii nimetahvle ärä, sest muud muudu neid enämb kudagi tarvite ei saa. A ku valla sildi om taluden alla oitu, sis saap neid põlvest põlve edesi anda ja kanda.

Nii sildi om tettu ja üles pant ariligid valla kulu ja kirjege. Uvve vallasildi om valitsus lubanu kinni massa.

Maantiimetin om kik märgi ja sildi arvel ja ku mõni neist kadume lääp, tulep sellest neile tääda anda.

Ku aastide iist neli valda Villändi vallas kokku lätsive, sös kätte üttsjagu silte joba enne, ku uus suur vald neid uute vastu vaheteme akas.

Selleperäst pias akkame vallasilte kokku korjame joba nüid, suvel. Muduki pias valla esi kah asjast täädligu ja tüü man osalise oleme. Aaluulise päevapildi egäst sildist temä praegutse kotusse pääl ütten oma kandi inimestege (ää, ku oma kihelkonna rahvarõõvin) võis tetä kah just nüid, ku luudus om suvitselt ilus. Sedäviisi saas me ärä oida suurt vallatähiste vargust ja ravva kokkuostu viimist sügüse.

Mulgimaal kaove kaardi päält ärä neli kihelkonnanimenge valda: Halliste, Helme, Karksi ja Tarvastu ja viil Hummuli ja Põdrala. Maantiimuseumile võive Mulgimaa valla nii sildi ütekõrrage ärä viia.

Eestin kaop sügüse üle 150 kohaligu omavalitsuse nime. Kas sildi ävitendes ärä või oidas alla, om praegutse valla inimeste tetä. Valdu nõnamihe, andke oma inimestel tääda, kunas om tede vallon silte kokkukorjamise päev! Teeme sellest mäletemist väärt ettevõtmise ja paneme peräst nii jutu ku päevapildi vallalehte!

Heino Laiapea
Põdrala vallast

Mulgi kiil: Kristi Ilves

Mulgimaa kotusseperimus saap järentulejide jaos alla oitu

Kaja Allilender
MKI juhatei

Sinialliku alliku, Elme orjakivi, Mägiste põrguauud ek Maimu koobas, Annemägi, Loodi ek Paistu põrguorg, Kuurküla Valgjärv jne – Mulgimaal om ulka perimuskotussit. Väege kotussit om aastesadade sihenn ollu lõpmede pallu. Mulgimaal õnnes mäletedes neid viil.

Seni om Eesti Rahvaluule Arhiivi (ERA) kotusseperimuse andmebaasi sissi kirjutet pallald tillike jagu Mulgimaa kotusseperimusest: Alliste kihelkonnast 320 lugu, Elmest 350, Karksis 166, Paistust 230, Tarvastust 268. Kui arveste, et Mulgimaalt om perimust korjatu peris sageste (1938-1939, 1946-1991), sis võip arvate, et ERAn om mede kotusseperimust 2–3 kõrda rohkemb. Prilla arvates, et üle 4000 luu.

Et Mulgimaa kotusseperimust tulevestel põlvil alla oida, om Mulgi Kultuuri Instituut akanu ütten Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivige sedä arvutise sissi lüümä ja ütten tääbekogusse korjame.

Mulgimaa Kultuuriprogramm toetep Mulgi Kultuuri Instituudi üürjät projekti, mille sihk om Mulgimaa kotusseperimuse kogu edesiviimine ja arvutise lüümine. Sedäviisi saas kik uvilise mede vaimuvarage tutvust tetä ja uuri Mulgimaa rikast kotusseperimust.

Kotussetäädmine kaop kähku terven Euruupan. Meil om viil elun tuhandit inimesi, kes tääve oma kotusse lugu. Mulgimaa miis Valdur Mikita om ütelnü, et nüidisel aal om kulla innage kik sii, mida ei saa arvuti abige tääda. Kotussetäädmine om tiheste seot pühäpaikege ja sii om Euruupan joba väige aruldane. Meil om sii alla selleperäst, et inimese om kavva paiga pääl püsinu. Rahvas läits rohkemb liikma alla nõukogude aal ja sös akas kotussetäädmine kah kadume. Sel aal jäi perimuse kandjit tubliste vähembes, sest põlitse talukotusse lõhuti laiali, talude jäive tühjäs ja osa ävit maaparandus peris ärä.

Sii projekt omgi ütten ERAge luudu Mulgimaa kotusseperimuse allaoidmise ja kättesaadaves tegemise jaos.

Kige vanembe perimusluu kõneleve luudusest ja maast (oru ja mäe, viikogude, esieräligu kivi),

Kitzbergi Sõprade Selts om joba aastit Mulgimaa perimuskotussit uurnu. Sii keväde otseve na vällä Atika ohvrekivi. Pilt: Kristi Ilves

iiskätt sellest, kudas ütts või tõine kotus tekkunu om.

Imeilus Kuurküla Valgjärv, mes om peris Tõrva-Ärgmäe tii veeren, olevet oma nime saanu aruldaselt läbipaistve vii järgi.

Luuon Valgjärve põhja vajunu mõisast om tõeterä sihenn – järve põhjast om leitu puust ehituse tükke. Arvates, et tegemist om I aastetuhande tõisest poolest peris asula jäänustege. Puulsaare pääl ollu asula jäi enne I aastetuhande lõppu, ku vesi kõrgembes kerkusi, vii ala.

Enne olli praegutse Kuurküla Valgjärve asemel tore loss. Sääll elli ütts rikas ärrä oma sösarege, kedä ta armasteme akas. Ää massu iist olli preester valmis neid paari paneme. A ta es julge neid oma pääge laulate, käsk paavsti käest luba küside. Nuur mõisnik saat paavstile suure kingituse ja saigi lüa. Aiga viitmede saat ta ümmerkaudsile mõisnikele sõna ja kuts neid pulma. Nõndasama kuts ta nuuri talumehi ja -tüdrukut kokku ja taht neile lossi õvven tore sööma-aa anda. Kui nii pulmapäeväl pulma tahtsive minna, tullu neile lossi mäe pääl all vanamiis vastu ja käsk neid kodu tagasi minna. Vanamihe olek olli nõnda tõsine, et kennigi vastu es julge akate – kik käändsive tagasi.

Saksu sai selle iist terve pulmatuba otsani täis. Ku preester taht laulatusege pääle akate, ast peigmihe onu peigmihe ette ja manits tedä süämeest, et ta sösard endege mitte laulate ei lases. A peigmiis naar onu jutu pääle ja üteln omal paavsti lüa taskun olevet. Ku onu näi, et peigmiis asjast ei tagane, õigas onu: “Võtke sis ukatust vastu, kes te ukatust otside!” Sedä üteldel läits ta kähku vällä, karas obese selgä ja kihut oma tiid.

Ku onu tõine päev pulmamajja tagasi läits, es näe ta enämb kunnigil

mäe, mille otsan tore loss olli ollu. Mäe ja lossi asemel lainet suur järve, mille põhjast lossi torni otsa paistsive. Loss olli maa põhja vajunu ja temä asemele järve tekkunu. Järve ennest kutsutes sest saadik Valgjärves ek Kuurküla järves.

Lilli küla piiri pääl om Annemägi. Vanarahvas kõnelep, et mäe pääl trehvänu kaits pulmarongi vastakutsi. Kumbki es ole tahtan tiid anda. Sellest tullu tüli, mille aal ütts pruut, Ann, ärä tapetu. Sest aast jäänü kotusle nimes Annemägi.

Karksi kirikuraamatiden om mitu kõrda Annemäe kohta kirjutet. Annemäe pääl ollu Anne kabel, kus rahvas sageste, esieränis annepäeväl ulgandi kokku tullu võlejumaleteenistust pidäme ja ohverdeme. Rahvas tullu kaugelt kokku, esiki kaupmihe. 1669. aastest annepäevä üüse ollu suur ohverdeme ja juumine, kus kaitstõisku vaati õlut ärä juudu.

Kuigi Karksi lossipääl ohvrekotusse lasken ärä lõhku, olevet rahvas iki alalõpmede sinna kokku käinu. Lossi rüüttele pidänu neid laiali aame. Ilmaasjate. Rahvas ei ole kokkutulemisi maha jättan. Viimäte mõistetü lossipäälkule kümme taalret trahvi, kui ta neid kokkusaamisi ärä ei kaote. Mäe päält liiva siist leidas sageste tilliksit õberahaksit ja luukilluksit.

Arvate om, et võõra võimu tahtmine sai viimäte iki teos, sest 18. aastesaal om Annemäel käimise aigapidi ärä jäänü, a kotus esi om rahval iki meelen. Viil 19. aastesaal om Annemäe ohvrekivi pääle ande viimisest tääda antu.

Ku lehelugejal om kah oma kodukandist mõni tore vana lugu tääda, sis pange kirja ja saatke Mulgi Kultuuri Instituuti: Keväde 1, Tõrva või mki@mulgimaa.ee.

Üits mulk

Villändi muuseumi talulugude võisteluse pääle saatsive oma luu viis inimest. Üits neist olli Elme valla Kannutare talu pernaine Eve Lannajärv, kes sai eriauinna kirjanudsligu sõnasäädmise iist. Kudas sis eläp Eve mulgikiilne ja -miilne pere oma kodutalun?

Kui kavva Siu juure joba Elme kihelkonna mullan om?

Emäpuulne ja nõndasama esäpuulne vammil om ollu Kuurküla ja Ala puulsed taluden joba 1700. aastide keskpaiku vai lõpun. Paistus, et na om enämbede ollu mõisa- vai talutüüliise, kes liikseva ütest talust tõiste. Tol aal olli pereden latsi iks rohkemb ku kaits ja egä paari-kolme aaste takast sündinu üte pere latse om egäüits esi talun ilma tullu. Kannutare talude tullive miu esä emä vanembe 1900. aastide algusen rentnikus vana mõisa mõtsavahikoha pääle. Pääle Vabadussõda tullu miu vanaesä siide talu kige noorebele tütrele kosja ja jäie talude koduväis. Vanale tilliksele rehetarele ehitedi manu uus maja ja nakati maid vällä ostma. Miu latse om siin joba viies põlv üte pere inimsid saman kohan. Ma es mõtle selle pääle ennemb, kui miu papa täditüdar mõne aaste iist oma ütsakümnende eluaaste paiku meil külän käise ja üt: "Mõtlet, ma ole oma vanaesäkodun üle nii pallude aastide!" Sis ma mõtli – miu latse eläse oma vaaresä kodun! Ei juhtu sihandest asja just ülearu sageste tänapäe. Ma oles nigu varanduse valvuris pantu, miul om kohustus sii talukotus alla oida.

Kudas tekkusi mõte oma talu lugu kirja panna?

Mõte miskit kirja panda olli joba mõnda aiga. Tõrvan murderingin, kos ma lastege käi, olli jutus, et Villändi muuseum korjas Villändimaa ja Mulgimaa talu lugusit. Es ole mul kuiki pallust kirjutete – raasike sai talust ja raasike pere lugu, raasike külä asju kah viil, a paistus, et neile ta lugu sobisi. Kige raskemb olli tüü mant ja laste kõrvast kirjutemise aa leidmine. Mõte kik sii päe otsa iks liikse, a kirja panda sai sedä ödaku ildä jupi kaup. Ku lugu poole pääle saie, olli aiga lõputärminini kasinaste näätäl. Tulli puhtalt ümbre kirjuteme nakate ja säält kärmede edesi ilma mustandide. Viimäse ria saie kirja viil postimajan ümbrikut kinne pandan.

Mesperäst sa käit ütten lastege mulgi keele ringin?

Ma taha tõiste omataolistege kokku saia. Ennemb miu mõtli, et ma ole vaat et viimne oma kandin, kes murden kõneles. Tulli vällä, et om iks tõisi kah ja peris mitu kohe. Murderingin tullu manu julgust vällänpuul kah muud kui riigikiilt kõnelde ja ole mitu kõrda kuulda saanu, et kui mia kõnele murden, tulep tõistel inimstel kah miilde, et na murdekiilt kõnelde mõistva.

Kas tede kodun kõneldes egä päe murdekiilt?

Kodutsest egäpäevätses keelest ei saaki peris täpselt aru, kuimuudu ta asi om. Et kas kõneldes Mulgi murret, mil riigikiilsid sõnnu mõnijagu sehen, vai riigikiilt, mil ulga murdesõnnu sehen. Kõrd nii ja kõrd naa vast. Mia ende kooliaast mälete, et suure inimse kõnelive omavahel rohkemb murden, a nigu lastege kõneleme nakati, tullu suhu kohe eesti kiil. Latse kuulseve murret kik aig ja säält jäi neile sõnnu miilde. Edimisen lassin näie miu õpetete kurja vaeva, et pilte kottale jutukside tegemise man miu eesti keelest "puhmit" vällä juuri.

Mes nõksuge sa olet oma latse mulgi keele ja kultuuri manu meeliten?

Ei ole siin määndestki nõksu. Edimisel mulgi ringi päeväl es taha ma pallude võoraste inimside sekkä ütsinde minna. Ma säände aravõitu vist. Kamandi preili Ene ütten. Ta olli tuuaig napp nelitõist aastet nuur ja tahtse kohe kindla pääle egäle poole ütten saia. Prilla om ta 16 ja käi Olustvere koolin maaturismi õpmise kõrvast peris ää meelege iks miuge murderingin ütten. Nuurärä Siim tullu meege ütten tõisest kuunkäimise päeväst. Ta om raasuke tõisitsemb ja tõremb, ei ole peris egä kõrd kõnelemise tujun. A mis sest kolmetõiskuaastestest iks nii väge tahta. Käip ütten, kuulep ja kullep. Kui ütispäe levväp, et võis murdekeelest viil raasuke rohkemb teedä, küll tiip suu valla ja nakkap kõneleme kah.

Kas sa usut, et sellest võip neil elun kasu olla?

Kas egäst asjast kasu oleme peät, sedä ei tiia, aga kahju tast õpmisest ja ende arimisest küll kuigimuudu olla ei saa. Las neil aga õppi, kui lusti om. Esiki, kui sii keele mõistmine enämbelt jaolt kullemise ja mahalugemise manu jääs. Ene õpip maaturismi teenindust. Lääp ta tüüle koskile turismitalude, kos murden kõnelemine ua sehen, sis om tal ju sulaselge plusspunkti murdekeele koha päält ette näidäte.

Mes tüüd sa egäpäevätselt tiit?

Miu tüü om müuble tegemine. Tõsta tonne viisi kummutide, kappe ja laudu platesit, külgi, jalgu ja muid osasit värviliinist riulide laiali või kaubaalusse pääle riita. Ommuku tulep joba poole viiest üles tullu, et jõvvas süvvä, puu ja vii sisse kanda enne äräminekid. Kodu tagasi saa ödaku pääle viit. Raske ta om pikki päevi nõndamuudu jõutreeningut tetä, aga arjutedu om joba mitmit aastit ja lätt peris kenäste. Päälegi – mis tüü tuu kerge om siin ilman.

Kas oma talun elämine om luksus või kohustus?

Luksus iks. Ja sedä egäst kandist kaien. Luksus om sii, et miul ja mu perel om ümmerringi parastjagu peris oma maad. Ma saa kasvate esi oma käe järgi kardule-kapsta, marja ja ubine, pidäde kannu ja lubade lastele kassi ja koera. Linnamajan eläden olessi neid kikki kah saanu kasvate, aga peris omaette olek miildis miule rohkemb. Illus

Eve Lannajärv: „Ma oles nigu varanduse valvuris pantu.“

Lannajärve-pere Jõgeveste külän oma kodutare man: emä Eve, poig Siim ja tüdar Ene. Mamma Elvi es tihka pildi pääle tullu. Pilt: Kristi Ilves

om kaia mõtsu, põlde ja ainamaade pääle, kui na kõrran om. Meil ei ole selle peris talupidämise jaos tehnikat. Talude tagasiandmise aigu tüüosakide iist masinit es jagu ja es jõvva raha iist osta kah. Osteti põllumaade arimine ja ainategu osakide iist mõnda aiga, aga pääle edimist suurt piimäindu allasadamist ja piimavabrikide põhjaminekid es jõvva enämb. Sellest aast pääle om maade ollu rentnike kähen, mia käinu kodust vällä tüül ja pensi pääl oleje mamma kaenu kodu perrä. Kui latse tulliva, sis latsi kah kantseldenu. Maal talupidämine om luksus, rasse ja kulukas asi, midä saava endele lubade palland nii, kes esi kangede akkaje ja edesipüidliku ommava. Ju mia sis nii edesipüidlik ei ole, et mujale tüüle pagesi... Ja selle jaos, et maalt koskile kaugembele tüüle kävvä, tule jälleki üits maaelu luksus. Ei käi me mant säänest autubussi, millege mia ommuku kellä kuvvess tüüle saassi. Ja nii, kes kasvai linna arsti manu läävä, peät võtma selle jaos puul päevä, kui mitte terve. Maal om vaja oma autut ja autu pidävet oleme luksuskaup...

Korterin elänu ole ma oma koolipraktika aigu nädäli jagu ja sellest avites küll. Ma ei ütlet, et ei lähä korterielu pääle, kui iks muud muudu ei saa, a palle Taivaesä, et ei peässi mineme...

Mes sa sis tiit, ku tüüst ja perest aiga üle jääs?

Latse ütliiva selle küsimise pääle – sa tiit tüüd. No nii ull ma nüid kah ei ole. Jah, aiamaad ari, aga sii ei ole sii peris tüü, sii iks na ää meelega jaost tegutsemine. Vahepääl käi mõtsa pitt. Mõnikõrd asja peräst ja mõnikõrd niisama lusti. Mõtsan om lillakid, mustikid, vaarikid. Kige rohkemb miildis mul seenilkäimine, aga kige paremb

A õnnetus?

Võlskus. Paistus, et sedä om ümmerringi ninda pallu, et inimse ei saa enämb uske üttegi asja. Ei ole ausal sõnal ei puhtal nimel enämb määnestki kaalu ei väärtust. Ildäaigu saie ma sedä esi ende pääl edimist kõrda elun tunda ja sii olli iks kole küll.

Sii, et terven Eestin jääse tühjäs maakoha. Küläde, kos ennemb olli elu ja ilu, inimse, karilooma ja põllu, om tühjä, pimme ja võsan. Üitsvahe olli juttu, et inimse tervisele om kige kasulikumb süvvä neid asju, mis om kasunu kuni 50 kilumiitert inimse kodust. Nüid ei ole meil vaja enämb esiki oman riigin kasvatedu söögikraami, ei villä, liha, ei piimä. Iinamaa soja olevet paremb. Ää, et nüid neid kohalikke toiduvõrgustikke elude aama nakates ja om viil inimsid, kes saava aru, mis om ää.

Siust saap sügise pääle valdu kokkuminekut Tõrva valla inime. Kudas sa selle pääle vaatet?

Sedä asja om plaanitsedu joba ilmatu aig ja neid, kellele valdu ütteminek meelega järgi om, om vähäkaupa rohkembes lännu. Miul om asi lihtne – ma elä Tõrval ligi ja uvve valla keskus jääs miu jaost sinnasamade, kos valla keskus kik sii aig ollu om. Aga noile, kes kaugembidest valdust nüid Tõrva asju aama peäve nakkame käimä, ei ole sii plaan või-olla suguki nõnda ütstakik. Kas tuldas toime autubusse uvve kõrra järgi käimä panekige ja muude asju juunde aamisege? Egä enne ei tiia, kui ei ole nännu. A vaat selle valla nimege om nõnda, et me pere ja tutvide sean om rahvas raasike pahane. Tetti suur rahvääletus, et mis uvve valla nimes saassi. Esiki Tõrva linna rahvast päält poolte ääletenudest tahtseve nimes Elme vald. A sis tullive suure peris-otsusteje kokku ja latseke saa iks Tõrva nimes. No nindamuudu ta joba om, et latsele pandva nime iks esä ja emä, mitte külärahvas. A misjaost toda ääletuse-koomuskit sis viil vaja olli? Miule endele olessi kige rohkemb miildinu iks Elme. Tõises valikus oles ollu Lõuna-Mulgi vald, mis sis, et miule väge ei miildi asja iist tõist takast Mulgi nimege tühjä vehkmine.

Küsse
Kristi Ilves

Tervisi teiel Kuninga küläst Vürstivallast! Ah et kospuul säändene kotus küll olla võissi? Ei ole sedä nime üteki maakaardi pääl, nigu ei ole Kiisalinna, Ilumäepalu, Kõrgepennerd ei Vähjämege. Vürstivald om illus omakandi inimste antu nimi. Om ju ää ajja sälg sirgu, lüvva rind ette ja üteld, et teke tii vabas, Vürstivalla rahvas tule! Vürstivald om Vene vürsti ja väepääliku Barclay de Tolly maade pääl oleje Jõgeveste külä nimi. Kuninga külä nime om ta omal manu saanu tuuperäst, et Põhjasõa aigu olli üle Kuningsilla suu suusilla tullu Rootsi kuninga vägi ja ju na sis me kandin laagren olliva. /.../

Kiisalinn olli Jõgeveste parve man oleje Parve külä omakandi nimi. Maja ja krundi olli säält tillikse nigu kiisa, kel pallast luine pää ja saba, a kala ennest nende kate vahepääl suurt midägi ei oleki. Tilliksid majaksid olli säält vähä maa pääl pääle kolmekümne.

Eve Lannajärv kodukandi kohanimedest

Riidajen om oma kohvipuut

Marika Soots ja Kaido Sooläte om oma kohvipuudis ääs ilmatu pallu tüüd ärä tennu. Pildi: Mäe-Koda

Kaits akkajet nuurt inimest, Marika Soots ja Kaido Sooläte võtve kätte ja teive mineve sügüse Põdrala vallon Riidajen valla oma kodu-kohviku.

Külän, kun ei ole joba pallu aastit kohvipuuti egä kõrtsi ollu, om sii suur asi. Kohviku nimi om Mäe-Koda ja sii om peris Riidaje süämen mõisaaigsen piimäköögin. Esieralik om viil sii, et maja om Kaido latsepõlve-kodu. Nõukogude aal ollive säälnii korteri ku tüükoda. Viimäte tekkusi koloosi mehaanikil kah mõte majja baar tetä, pääle selle olli sääln paar aastet puut kah. A sös jäi maja tühjäs. Nüid läits pererahval piaaigu puul aastet, et maja enämb-vähemb kõrda ja rämps vällä saia.

Kuna Riidaje jääp suurtest tiidest kõrva, ei trehvä sinna kuigi pallu juhuslikke kundesit, a oma rahvas om kohviku äste vastu ja omas võttan. Prilla om kohvipuut kigile valla riide ja lauba. Muduki saap sääln kah sünnipäevi ja muid olengit pidäde.

Et kohvipuuti pidäde, selle jaos om pererahvas pidänu väige pallu õpma, palludel koolitustel käimä ja pakke viisi paprit kõrda aama.

Mõisaaigside võlve all saap mekki perenaise küdsätet saiu, pirukit, soolatsit ja magusit torte, põnevit smuutisit, segujuuke ja pallu muud. Tekkunu om esiki püsikundede, kes indave pererahva lahkust ja perenaise ende tettu äid süüke. Kuigi kotus om tillike, ei pakute siin ilmangi mikruahjun lämnes lastu pirukit – kik om Marikal oma kätege tettu, esiki leib. Keemiat süüke sissi ei panda ja kik, mes saap esi Mulgimaa mõtsast korjate või aian kasvate, om siin kah kasunu. Pääle söögikraami levvapä pernaine viil aiga tetä eri värvi ja lõhnage küindlit ja siipe, mida saap kah Mäe-Koast osta.

Sellest kevädest pääle saap ettetelmisege äripäeviti lämited löunesüüki kah. Pernaine üteli, et sööjasit jakkus – egä päe käip 10-15 inimest, päämiselt vallamaja rahvas ja tüümihe, kes Riidajen tühün om.

Romantikauvilistel pakutes suvel kah omaette õhtusüüki või kohvijuumist. Pääle kohviku kinnipanemist saap tulla näituses kallimage kateksi ja ilus õhtu esieräligun uunen müüdä saata, ilma et kennigi võõras segäme tules.

Rohkemb täadust Mäe-Koa kohta saap kohviku Facebook'is seinä päält.

Kohvipuudis käis
Kristi Ilves

Mäe-Koda om siistpuult esieräligu vällänägemisege tore kodune kohake.

Tarvastu linnamäge püäve lamba

Tarvastu ordilinnusse varemide vahele passive lamba väige äste. Paist, et looma om esi kah rahul. Pilt: Alar Karu

Nõndasamate, ku Viljandi lossivaremide vahele tuudi lamba, tuudi villakandja lehekuu lõpuotsan Tarvastu linnamäele kah.

Tarvastu vallamajan veeritedi lammaste tuumise mõtet joba mineve keväde, a nüid sai sii teos. Lambide tüü om ordulinnusse varemide vahel einä süvvä ja võsa ävite. Muduki om neid uvilistel nõndasama kah tore vaadete ja ammatimihe loodavegi, et lammaste peräst akkap linnamäel kah rohkemb rahvast käimä.

Ja kes viil ei tää, sis Tarvastu linnamäele lääp tii nüid

kogundi teisest külllest: Mustlast lasteaiaaune mant tulep Väluste pääle käändä ja pääle edimest suur kura kätt kurvet ääd kätt käändä. Ku sedä tiid müüdä raasike edesi sõita, akkavegi ordulinnusse varemide joba paistma. Sääln om kah lats autude panemise jaos ja sild viip üle jõe. Tarvastu vald om lubanu lähembel aal sildi kah üles panna, et varemite ja lambit kergemb leida oles.

Linnamägi om nagu saareke Tarvastu jõe sihen, egän küllen vesi. Selleperäst es ole vaja lammaste jaos aida kah ehite. Pallald sillal om värät, et lamba üle silla oma saarekse päält ärä

ei tules. Kiri väräti pääl ütlet, et värät tulep oma jären kinni panna, lambit ei massa irmute ja süvvä ei ole neile vaja pakku. Kui sedäviisi tetä, sis om nii lambil ku katejalgsil uvilistel linnamäel ää olla.

Vald om lubanu tänavaaste linnamäe veere pääle repi panna, et inimestel oles kergemb üles ronide. Prilla võip mäeväär pääle vihma lige ja limbe olla ja egäüits sääln üles ei saagi.

Lambit käis vaatemen
Kristi Ilves

Tõrva noore teeve turu kiriveses

Prillagi ilus ja mulgimustreline Tõrva Mulgi turg saap Tõrva noore abige viil ilusambes. Pilt: Kristi Ilves

17. juunil olli Tõrva noore kunstistuudju suvekoolin Mulgi päev, mille viis läbi Mulgi Kultuuri Instituudi nõnamiis Kaja Allilender. Ta kõnel noordel Mulgimaast, mede kultuurist ja mulgi märkest. Ettevõtmine sai teos Kohaligu Omaalgatuse Programmi (KOP) abige.

Asja mõte olli noordel kunsnikel mede perimuskultuurist rohkemb aimu anda, sest just nii noore akkave Tõrva Mulgi turu laudu pääle mulgi märke joonisteme. A enne joonisteme akkamist olli vaja täädä saia, mes kik nii ilusa mustre ja märgi tähendeve ja mesasi sii Mulgimaa üldse om.

Tõrva Mulgi turu iistvedäje Pille Paberits üteli, et pääle uute mustride om sügüses turu pääl uuta muud põnevet kah: valmis piias saama loomamaja ja üteli Tõrva politseige säetes üles kaamerasilmä.

Saame suvel turu pääl kokku!

Kristi Ilves

Mulgi Kultuuri Instituudi projekti 2017. aastel

Enämbjagu Mulgi Kultuuri Instituudi (MKI) raha tulep egätsuguste projektege. Vaateme, miandse projekti sii aaste lavva pääl om, kui pallu raha meil tarvite om ja mes selle iist ärä tetä tulep.

PKT/Mulgi Elämuskeskuse luumine – ümāriguld 2,4 miljunit eurut. Kōrralde-di ehituskuntsivōistelus üten Eesti Arhitekte Liiduge märt-sist maini (tōid es tule). Uus vōistelus juuni – juuli. Augustist detsembreni käip projekti tegemine iilprojektini ja taotluse tegemine EASile.

Leader Mulgimaa Arendus-koda/ PRIA/ „Mulgimaa tun-tus!“ – 33 935 eurut. Projekti elluviimine 2017-2019. Plaanit tegemise:

- Tääbekandja: Mulgimaa sündmuste kalendre 2017-2019; Mulgimaa reisikaart eesti, inglise, soome ja läti keelen (valmis).

- Ütine müügitiü: www.mulgimaa.ee veebilehe tõlkmine inglise, läti, vene ja soome kiilde; messe pääl käimine Mulgimaa välläpanekuseināge 2017-2019 (Tourest Talnan ja Balttour); kolm pooletunnist saatet Mulgimaast Läti televisioonin 2018-2019; Mulgimaa reis Läti aakirjanikel ja Eesti Turisimifirmade Liidu reisikōrraldejil (mōlembe 2018).

Asju ostmine: Mulgimaa välläpanekusein, kolm puust lauda, riikul, Mulgimaa silt, telk, välilavva jms.

28. veebruaril kõnel mulke talvekoolin Mulgimaa kotsusseperimusest Jüri Metssalu Eesti Kohapärimuse Keskusest. Pilt: Kristi Ilves

Mulgimaa võrgu – 33 028 eurut. Tetäs ärä 2017-2019. Plaanit tegemise:

- Mulgimaa turismi plaan 2025.

- 3 päevä koolitust (BDA): kauba äädus, teenuste vällänāgemine, pakmine ja müimine, rahva ütentōmbamine ja miiskonna luumine.

- Sōögivōrgu ja käsitüüvōrgu edesiviimine.

- Öpmisereis Peipsimaale (2 päevä, 2018).

- Mulgimaa välläpaneku-seināge Maamessi pääl 2018 ja 2019.

- Mulgimaa Palamuse vällänāituse pääl 2018.

- Mulgimaa sūgūsene laot 2019.

- Paremb Mulgi kauba pakmine. Oma riuli ja sildi saave Tōrva Mulgi turg, Abja tääbe-punkt, Tarvastu käsitüükoda.

PRIA täädmissiire/ Mulgi Mekk – 3273 eurut. Mulgimaa sōögiperānduse tutvustemine: sōogiōpetuste ja lugude raamat piltege, jutt man eesti, inglise ja mulgi keelen, valmis novembrekuul 2017.

Mulgimaa kultuuriprogrammist sai MKI oma projekte jaos kokku 21 166 eurut.

Mulgi uudise Vikerraadun – 1000 eurut. Saate om 10 kuud aasten, kokku 40 saatet, egä tōisibe kell 17.05.

XI Mulgi konverens „Mee-dia ja maine“ – 2000 eurut. 23. novembrel Tōrva gümnaasiumin, juhatep Urmas Tuuleveski.

Aaleht Üitsainus Mulgimaa – 6635,20 eurut. Mulgikiil-ne leht tulep 4 kōrda aasten, rükiarv 2000. Veebin <http://mulgimaa.ee/mulgi-kultuuri-instituut/uitsainus-mulgimaa/>.

Aaleheidja Mulgimaa suurem-bidese puutese.

Õpeteme mulgi kiilt – 5634 eurut. Õpetejide koolitemine 2017. a kevādeni kōrd kuun. Tunnistuse sai 11 õpetet. Murderingi Tarvastun, Tōrvan ja Tartun. Keelepesā Karksi, Ritsu ja Ala lasteaian.

Suur mulgi sōnaraamat – 6627 eurut. Sōnaraamatu kokkusāädmine – raamatuse tulep 13 400 sōna (väiksen sōnastigun om ca 3000). 1930. aastil korjat sōnade sissilüümine. Mulgi keele sōnaraamat om veebin <http://www.eki.ee/dict/mulgi/>. Kuuntuü Tartu Ülikooli ja MKI vahel, tüürupi juht om akadeemik ja provessur Karl Pajusalu.

Mulke talvekuul – 460 eurut. Olli 28. veebruaril Tōrvan, teemas olli Mulgimaa kotsusseperimus. Koolit Jüri Metssalu Eesti Kohapärimuse Keskusest. Osa vōtt 34 uvilist.

Mulke suvekuul – 1210 eurut. Kolmepäevāne suvekuul om Lilli luoduskeskusen 28.-30. juunini. Vt lk 8.

V Mulgi pidu ettevalmistemine – 3850 eurut. Teema om „Eesti Vabariik 100!“. 2018. a pidul astuve esineje üles kihelkon-niti. Täädus om veebin www.mulgimaa.ee. Sisuvōistelus löppi 1. aprillil. Tulli kaits tüüd. Anti vällä üits ergutusauind.

Mulgimaa kotsusseperimus – 1500 eurut. Üten Eesti Rahvusarhiivige Mulgimaa kotsusseperimuse arvutise lüümine, et kik uvilise sellel manu saas.

Kaugemb sihk om Mulgimaa kotsusseperimuse raamatu vällāandmine 2019. a.

Eesti vaimuperānduse nimekiri/ Mulgimaa vaimupe-rāndus – 1520 eurut. Sissikan-de: Mulgi kapsta, Mulgi korp, vana mulgi muster, Ants Tauli torupillilugu.

KULKA rahvakultuuri siht-kapital/ Suur Mulgi sōnaraamat – 2000 eurut. 1930. aastil korjat 50 000 sōnasedeli sissilüümine arvutise.

Lembit Eelmäe 90. sünni-aastepäev – 1900 eurut. Tähistemine 26. septembrel Oldren, Ala rahvamajan ja Taageperā surnuaian (vt lk 8).

KULKA arhitektuuri siht-kapital/ Mulgi elämuskeskuse ehituskuntsivōistelus – 7000 eurut. Edimese koha auinna-rah.

Volkloorifestivale prog-ramm/ 21. Mulgimaa laste volklooripäev – 1060 eurut. Olli 23. märtsil Abja kultuurimajan. Osa vōtt 160 last ja õpetet. Laulumāngu ollive mere- ja viiteemalise. Üles ast Abja kultuurimaja noordeansambel.

Maaeluministerium/ Abi Sooglemāele – 25 000 eurut. Ehituskuntsivōisteluse läbiviimine üten Eesti Arhitekte liiduge. Geoaluse ja mōötmine – tüü tei ärä K& M Projektbüroo.

Projekti kirjut ja ülevaate tei **Kaja Allilender**

Mulgi kiil: **Kristi Ilves**

Mulgimaa kultuuriprogramm and viil raha

Kuna sii aaste jäi Mulgimaa kultuuriprogrammi edimesest rahajagamisest tubliste raha üle, sai märtsikuul jälle projekte kirjutete. Kes sis tōise kōrrage raha saive?

Toetuse saaja	Projekti nimi	Antu summa
Sillad MTÜ	Villāndi II ütansupidu	200 €
SA Viljandimaa Arenduskeskus	Mulgimaa peremāng	442 €
SA Viljandimaa Arenduskeskus	Mulgimaa Peremāng	108 €
Tōrva Linnavalitsus	Tōrva Gümnaasiumise Elme kirivüüde soetemine	1 800 €
Karksi Vallavalitsus	Samm Sassis vilistlaste tantsurühmä kōrdi	1 152 €
Karksi Vallavalitsus	Mokalaada jutukse	300 €
Mulgi Kultuuri Instituut MTÜ	Mulgimaa perimuskotsusse – lugude arvutise lüümine	1 350 €
Mulgi Kultuuri Instituut MTÜ	Mulke suvekuul 2017	1 000 €
Mulgi Kultuuri Instituut MTÜ	XI Mulgi konverens	1 721 €
Kodukuru MTÜ	Mulgi perimuslugude kogu „Mulgimaa võlu ja valu“ II jagu	1 022 €

Mulgimaa Peremāng tulep jälle

Villāndimaa Arenduskeskus üten Mulgimaa ühingidege kutsup uvilisi joba kolmandet aastet Mulgimaa Peremāngule.

Kas sa täät, mesperāst mulgil om must kuub, kudas mulgi kokku oiave, miande terāvili kasve egā mulgi nurme pääl, mesjaos olli vaja jalarätti?

Kigile neile ja palludele tōistele küsimustele saat vastusse sel suvel **19. augustil**, ku üle terve Mulgimaa tulep Mulgimaa Peremāng.

Selle päevāge saap egät sorti tege-miste abige selges, mida ja mesjaos mulk tei, üteli, mōtel.

Māngmä om oodet kik rōōmsa inimese ja tegemist jakkus kigil – meestel, lastel, vanavanembil.

Kāi läbi vähembelt neli māngu-punkti, uuri mulke engeelu, tii pilt peris mulgige ja vōit vōita auinna.

Māngu toetep Rahvakultuuri Keskus.

Tunne enne esiennest, perān tōisi (Elme).

Vaate manu Facebookist <https://www.facebook.com/Mulgimaa-Perem%C3%A4ng-1625287681084298/?fref=ts>

Māngu kamandep
Jaanika Toome
Tel 5788 0245, 433 0446
jaanika.toome@viljandimaa.ee

Mulgi kiil: **Kristi Ilves**

Eimtali kooli vaimuperändus sai kaaste vahele

Eimtali kuulmeister ja koduluu-uurja Imbi-Sirje Torm om valmis saanu ja rahva ette toonu oma raamatu "Ajastupilte Heimtali koolist" tõise jao alapäälikirjage „Pärandilaegas”. Sii om järg auturi eelmisele raamatule „Ajastupilte Heimtali koolist I jagu. Aig, olu ja inimese vanal Mulgimaal”.

Autur om joba 1988. aastest pääle kooli kroonikaraamatut pidänu ja selle pääle omgi raamat üles säet. Alla om oitu ammutse luu, päevapildi, pidukavade jms.

Villändi vallavanemb Ene Saar kirjut raamatust sedäviisi: „Oma raamatun ehitep Imbi-Sirje Torm silla mede talupojakultuuri, kodukandi minevigu ja tulevigu vahele. Järest rohkemb küstas nüidisel aal: „Mes me sest kasu saame?” Omakultuuri ja juurde tundmise kige suuremb kasu omgi ek sii, et nõnda ei jää võõras nii asja, mes elun väärt om, iiskätt inimlikkus. Mia ole emä puult Elme ja esä puult Paistu kihelkonna mulk joba rohkemb ku kümme põlve, juuri pidi kinni kasunu esivanembide väärtuste ja tarkuste külgi. Ek just selleperäst oia ma Imbi-Sirje Tormi tegemistel lustige silma pääl ja jäta ende sissi pilte mede aast, silmä vaatemen tulevigu poole, et tõise ümmerringi kah ei piase lugu pallalt karmanise pistetevest kasust. Sõnal „kasu” om mitu külgi. Kasu om Lembit Eelmäe sõnadege ütelden:

„Me oleme, eläme, kestäme ja jääme üle aigade aa...”

Mis saap olla viil suuremb kasu, ku olla ja jää rahvas, jää mulgis?”

ÜM

Naese ja viin

Mul tule latsepõlvest säände lugu miilde. Voldemar esi pott-sepätüüd es mõesta. Ta kutse Alo endele appi liiti ja rumpi parandeme. Esi jäije abitüülis. Ödagupoole ütäl Voldemar Liisale: „Mul ei ole esi aiga puuti minnä, mine käi sina ära ja tuu liidi ja rumbi lõpetemises üts putel viina, sis ne ei lagune nii ruttu ära. Tule sa ruttu tagasi!”

Liisa nakas ruttu-ruttu Kulli puuti mineme, et öigel aal tagasi tulla. Ta ostse viinapudeli ja kats suidsueeringut. „Nüid om ää sagusk kah pääle võtta,” laususi naene poodi-Selmale.

Tagasitiil tulli talle Kalmetmäel vastu Alma, kes olli väege rõõmus: „Tere, jummalime! Ma ei ole sinnu enämb ammu nannu. Kuis sa ommetigi elät?” Liisa vastas: „Tere, Almake! Mul om küll väege vähä aiga, aga istumi raasikses aas siiä tii perve pääle.”

Liisa arvas, et ää tutvage võissi esiki paar pitsi viina ära juuva. Na jöijeve pudelist ja salusive eeringusaba pääle. Naeste jutt juusse nigu vesi. Viina jäi pudelin järest vähembes. Liisa läts kuraasi täis, ta praalse: „Kur-rat! Volde juu üttepuhku viina ja kakles miuge, võtami me kah

ütskõrd!” Varsti olli üle poole pudeli viina juudu ja eering kah süüdü.

Naese akassive kodu poole komberdeme. Liisal olli suur joogi ädä. Na põegassive Raudsepa talu oovi pääle. Riipuunest paistseve punatse marjataloise villä. „Nii ommave vist väikse tumaadi,” mõtel Liisa ja pistse endele paar tükki suvve. Sii olli kipe pipar! Naese suu ja kurk nakassive kõrbume. „Appi, appi!” rüükse Liisa kähiseve ääle. Alma es mõesta kudaki avitede. Juusse enne edesi-tagasi...

Üttegi viikogu es ole kah ligidal. Esiki talu kajol olli lukk ihen. Viimätsen ädän tõmmas Liisa endele kasvumajast porist mulda suvve.

Kui Liisa kodu jõudse, olli meister joba ära lännu. Volde-mar olli vihane, ta nakas naist rumalede sõnadege söimame. Tuu ulgse: „Ma ole esiki suremises ja sina kah viil lõugat!” Liisale jäi sii liidi- ja rumbiparandemine vist küll elu lõpuni miilde...

Elmar Orav
Ummulist

Jaak Kõdar

Eestimaa

Eestimaa, täis vägilaste väge, üits kullep kikke, tõine näge, sii sünnip Emajõest ja temä viist ja Munamäele tõusvast tiist.

Sii vägi om ku itku silmävesi, mis kärke sissi korjat nigu mesi, üitsainus tilk sest annap vastuaku jõu ja ilmaelu paikasäädmisnõu.

Just sedä väge tahas uskunätä, kuis vägijõuge rahvas ei jää ättä, kuis alla oidas ütist silmävett, kuis säräsilml tuup äitsmelt värsket mett.

Tühjas jäänu kodu

Lämmi suvine ödak olli, memm usse ehen repi pääl ist. Peris ütsinde jäänu tõne – kotust pakenu latse kalli, tüüd linnan löüdü luutseve vist.

Murru sissitallatu rada ei enämb lauda manu lää. Uune uss vallalegi jäänu – ei lehmä engekestki, kedä nüssä ja paitede oles ää.

Memmel mõteten müüdü lännu aig, kos kotun ja põllu pääl tüü ja uul ainsas mõttes egä päev olli. Nüid õvven pääsukse lendäve vaid ja ohakuebenit kannap tuul.

Kohessi nii villävällä jäänu ja rüüakkest täis tipit põllu? Memm kilekotist leibä murrap – aig tennu om äkilitse käänu. Ää neil, kel rikkust ja võimu pallu.

Koduke ja tillike põllulapp, paar lehmä, siapõrsakest ja kana – nii eluaig peret om toitan. Ärimiistel rahast ei ole napp, põllumihel eng pitsitet kinne.

Anne Kass
Kärstnest

Aig

Küll uutjal aig tundup pikk, tu venip ku villane lang. Tedä edesi lükäte, tõmmate pole kunagi õnnestund.

Kiirustajal aiga om vähä, sii tormap tast müüdü ja läbi. Ei kinni oida tedä saa ütski palve ega maapäälne vägi.

Aga aig tõste tahtest ei ooli, temäl om oma mõte ja miil. Ta just nigu lainete arjal kindlan rütmin läöp edesi.

Vello Jaska

Vello Jaska

Tõde ja võle

Võlel om väleda jala, tõel peenikse terä. Võle väädi om vägeve, tõe tõusme kidure. Võle paisup nigu mull, tõde om pallude meelest null. Võlege saada võit mõndagi, tõde ei uvite kedägi.

Eestimaa laodalüirika

Laoda man käip vilgas elu nigu iki igäl puul egäl loomal esimuudu egäl linnul oma uul

Sarvekandja põlgap lõõga talle miildip karjamaal. Ani kriiskap üle ilma – mis me elust ültse saap

Vasik kelmit kople nukan tege silmä pullile Siga vähkrep pori lombin nigu poole aruge

Lammas astup laodast vällä oma laia naaruge Kass kaep kahetseden järgi plehku pandnu iirele

Partsi ennäst soputeden upiteve vällä viist Laoda iin ku surma irmul lidup kana kuke iist

Peni mahan küliteden vaatep sedä melu pääl. Temä jaos om pühä rahu kikest pallu rohkemb väärd

Viis aastet õpetejide koolitemist om sellätaga

Kui Mulgi Kultuuri Instituut 2012. aastet sūguse mulgi keele uvilisi kuulmeistrit kokku akas kutsma, et neile kodukeelest ja Mulgimaast tādust manu anda, es ole tādā, kas ja kui pallu uvilisi om. Nūid, viis aastet ildamb võime üteld, et uvilisi om ollu uutmede pallu ja egäüits om raasike targem- bes saanu.

Kuulmeistride õpetemise mõte tekkusi sis, ku instituut olli oma tüüle uu sissi saanu, vällä olli tullu mitu tüüvihku ja ulka muud mulgikiilset kirjava- ra. Sōski olli kuule ja lasteaidu, kus mulgi kiilt õpetedi, vähä. Et asjale uugu manu anda, võtime nõus nii kooli- ku lasteaiatõpete- teje tali otsa kõrd kuun kokku kutsu ja neile päevä jagu õpetust jagade. Mulgi kiilt es pia enne mõistma – kige tähtsamb olli uvi asja vastu.

Viie koolitalvege om Kristi Ilvese ja Alli Laande käe all õpetust saanu üle 30 õpeteje, mõni om käinu üte talve või kaits, a om neid kah, kes om kik viis aastet vastu pidānu. Lõputun- nistuse om saanu ümāriguld veerandsada inimest. Om ollu nii kooli- ku lasteaiatõpeteje ja esiki Mulgi Kultuuri Instituudi

Mulgi keele õpja 2017. aastet kevāde Elme vallan Sooglemāel. Pilt: Kaja Allilender

juhi om käinu õpetust saaman. Osavõtjit om ollu Karksis, Abjast, Tarvastust, Ummulist, Ritsust, Alalt, Tōrvast, Ramsilt, Olstrest, Allistest ja Villāndist. Tāduperāst om õpeteje päevä väige tihe ja selleperāst au neile, kes om mõistan oma asja nõnda säädā, et om saanu egāst kuust päevä omakultuuri jaos napsate.

Et mede „õpilastel“ oles uvitev ja et kennigi ei piast kogu aig kaugele sõitma, ollive koolituse Mulgimaa eri kanten. Käisime nenden kuulen ja lasteaidun, kust meil olli õpjit. Muduki saime tuttaves kah kohalige inimeste ja näime vaatamist vāärt kotussit. A käisime kah

nāituses Eimtali muuseumin, Villāndi muuseumin, Lilli luudumajan ja võtime ütenkuun osa talvekuulest ja konverens- sest. Mōnikōrd kutseme külālisi kah.

Muduki õpsime mulgi kiilt: keeleriiglit, ümmerpanemist, sõnasāadmist, välläütlemist, uusi sõnu, sõnade muutmist jpm. A pääle keele olli tähtis rohkemb tādā saia kah Mulgi- maast ja mulgi kultuurist. Selle jaos uursime rahvakalendert, teime vanaaigsit süike, käisime muuseumiden, kõnelime rahva- rõvāstest, Mulgimaa luudusest jne. Muduki kõnelime egā kõrd sellest, miandse tähtsambe et-

tevōtmise om Mulgimaal tule- men, miandsit mulgiteemalisi raamatit om vällä antu ja miand- sit saatit piast kulleme-vaateme. Ütesōnāge tahtsime, et õpja oles Mulgimaa asjuge kursin ja mõistas kah mulgi kiilt kõnelde.

Pallu olli neid, kel mulgi kiilt olli ennegi selge, a āā olli ütenkuun arute ja miilde tulate. Mōni es mõista summagi, a kul- leten ja lugeden tekkusi varsti arusaamine ja julgus raasike kõnelde. Mōni jälle mõist mõn- da muud murret ja õpp Mulgi ja muul murdel vahet tegeme.

Nūid om mulgi keele õpide kooliaaste läbi. Kui kellegil om āid mõttit, kas ja kudas asjage edesi minna, sōs andke Mulgi Kultuuri Instituudil tādā. Seni- kavva oodave teid suve-, sūgūs- ja talvekooli ja muu mulgimiilse ettevōtmise.

Kige suurembet āādmiilt tiip meil sii, et mõnigi teist õpetep oma koolin või lasteaiast mulgi kiilt ja kultuuri, laulap-māngip lasteje mulgi keelen, kõnelep lastel Mulgimaast ja tuup neid mulke pidude pääle. Aitūma teile! Laske iki sedāviisi edesi! Ku abi ek nõu om vaja, sōs me aviteme āā meelege.

Kristi Ilves

keeleõpmise projekti iistvedāi

Arvamise

Miu mulgi keele uvi sai alguse mulke suvekoolist. Sāäl nāi Kristi ja Alli pūhendumust ja entusiasmi. Tundse sūāmen, et sii om miu teema kah. Ummuli koolin õpete joba kol- mandet aastet mulgi kiilt ja kodukoha aalugu.

Egākuise kuulmeistride kokku- saamise om andnu pallu. Ole saanu pallu āād materjali, mida lasteje jagade, kohtunu kāsītūmeistide ja sõnasāādijidege, imettlenu Mulgimaa kultuurilulisi paiku, õpnu tantse ja laule. Tānu koolitusele om üle Mul- gimaa palluden kuulen ja lasteaidun julgempelt mulke perimusege tegeldu.

Katrin Rannu

Ummuli kooli õpeteje

Kui õpeteme Mulgimaal egā päe latsi, sis om meile siast õpetust kind- laste vaja, saime pallu uut tādā. Sai- me tādust nii keelest kui kultuurist, tarkust ja julgust sellege tegemist tetā ja sedā lastel edesi anda. Meile miildis, et õpeteje Kristi Ilves ja Alli Laande teive mede õpmisepäevā kõrd kuun eri kanten – sedāviisi saime nātā pallu Mulgimaa lasteaidu, kuule, muuseu- me, ilust luudust. Tore olli pruuvi kõ- nelde mulgi keelen, saia kokku tōiste õpetejege, arute tūūasju. Soovime ja loodame, et mulgi kiilt läāp Mulgimaal iki põlvest põlve edesi.

Ade, Malle, Kaire ja Katrin

Karksi-Nuia lasteaiast

Lastele ☺☺☺

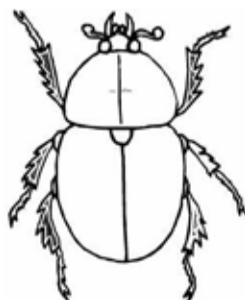
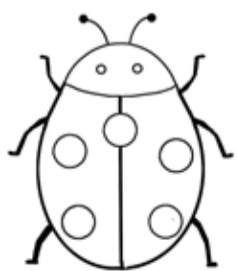
Marglase obest murdman

Om ilus suine õdak ja obene sūip niidu pääl, kun ümmerringi om mõts. Tuul om kah vakka jäänu ja marglase (sāāsed) tükive vaesel loomal irmsaste selgā. Küll obene kannatep ja lūüp vereimejit ānnāge maha. A mes marglase sest oolive! Mudku tükive jälle selgā. Obene vaatep, et asi akkap joba liiale mineme, viskap ennest maha ja akkap vähkreme. Marglase, kes sis, ku obene maha eit, raasike pelgāme akassive, lāāve jälle julgembes ja tükive viil ullembine obese ümmer. Ku obene om joba külānd mahan pūherden, kargap ta üles ja raputep ennest puhtas. Marglastel oles nagu malgāge pāhā lūūdū, na lāāve tagasi ja kõneleve: „Mahavōtmine om kerge asi, a elu vällä vōtta – sii om joba rassemb tūū. Oles meid üits viil ollu, sis oles me tal elu kah vällä vōttan.“

Sellest aast pääle om marglase iki mitmit kõrdū obese pikāli maha vōttan. A egā kõrd om neil tāpi päāld üits miis puudu ollu ja selleperāst om obene õnnes egā kõrd iki ellu jäänu.

Eesti muinasjutt
Mulgi kiilt: Kristi Ilves

Vārvi pildi ārā ja kirjute egāle õige nimi manu!

Ruute sissi om ārā paetet kümme rahvakalendrest perisuvist tāhtpäevā. Otsi vällä!

JAANIpäev (24.06), PIIT- REpäev (29.06), EINĀMAAR- JApäev (02.07), KARUSEpäev (13.07), JAAKApäev (25.07), LAURITSEpäev (10.08), KŪLI- MAARJApäev (15.08), PĀRTLE- päev (24.08), USSIMAARJApäev (08.09), MADISEpäev (21.09).

V	M	E	L	T	R	Ā	P	Õ	E
B	K	A	R	U	S	E	G	I	H
M	E	R	T	I	U	M	N	D	E
I	Ü	M	G	N	J	Ā	H	R	M
E	S	I	D	A	M	J	T	Õ	L
A	J	R	A	A	M	I	S	S	U
Ā	D	K	A	J	I	B	V	M	Õ
T	A	R	M	P	Ü	H	M	O	V
A	J	R	A	A	M	I	L	Ü	K
A	L	A	U	R	I	T	S	E	G

Saada vastusse 15. septembres 2017 e-kirjage aadressi pääle ajaleht@mulgimaa.ee või ariligu kirjage Mulgi Kultuuri Instituuti: Kevade 1, Tōrva, 68605, Valgamaa. Kirjute manu kah oma aadress, sest vastanu laste vahel loosime vällä auinna!

•Miande om MARGLANE, MARDIK, SITIK, KĀRBLĀNE, LIBLIK, KIRJATLEHM?

TULEMEN

Abjan

Välläpaneku: juulikuul kultuurimajan „Naiskodukaitse 90“, augusti- ja septembrekuul orhideede päevapildinäitus. Abja päevakeskuse Helis Palmi päevapildi. MTÜ Mulgi Ukuvakk näitusmüük (Kooli 2). 13.-16.07 **Abja suvepäevä ja VIII Mulgimaa päälinna akordjunipidu** 13.07 II kodukohvikide õhtu; näitemängupundi Kolmas Voorus tükk „Elu on - otsast teise“ 14.07 om valla Abja muuseum; Viktor Tarassovi akordjunikonssert, EHH-Tiatre „Papa“, pidu ans Patune Pool ja Retrokiirabi. 15.07 laat; noordekohvik; II Abja valla koduleivavõistelus ja Mulgi pudru tegu; esitegevuslaste konsert; rongisõit; käsitüü õpikambre; korvpall; valla om Abja muuseum; Abja Rammumiis 2017; Abja ariduselu 123. aastepäev; akordjunikonssert; Abja laste tiatretükk „Buratino“; jalgpall Abja -JJ Invictus (Soome); Abja Gümnaasiumi tükk „Godzilla“; piduõhtu: Abja Muusikakooli noore, ans Traffic, Eesti Disko, DJ Lauri Hermann. 16.07 rannavõrkpall, joosuvõistelus; Abja päästekomando võistelus; paadiralli; Retrokiirabi; batuut. 18.08 kell 11-18 Laste Vabariik Keskpargin ja Posti uulitsen. 09.09 kell 9-13 sügüsene **Abja laat**. Vaate manu www.facebook.com/AbjaSuvepaevad ja www.abjakultuurimaja.ee

Karksi valla kultuurikeskuse

03.07. - 31.07.2017 päevapildinäitus „Looduse aasta foto 2016“ 7.-9.07 **Karksi valla kodukandipäevä** 7.07 kell 16 akatus, ans K-Duur, päevapildivõistelus „Latse ja noore Karksi vallan. Minevik. Olevik. Tulevik“ autasustemine; kell 17 Abja näiteringi „Buratino“, kell 18 kloun Ummi, kell 19 kirikukonsert-Hedvig Hanson, Kalle Pilli; kella 21-2 Sulev ja ans Apelsin. 8.07 kell 2 üükonsert kirikun; kell 3 istuteme rahapuu; 4.20 kepikõnd ümmer paisjärve; 7.30 Julius Vilumets ja Sann Sassis Konsumi ihen; kell 9 kettagolf; kella 9-16 laat kultuurikeskuse man; kiikmine; kella 9-12 Maantiamat; kell 10 ans Lustipill; kell 11 Ruhja rahvatantsurühm Dziga ja naisansambel levas; kell 12 ans Tikutopsimutid, tants ja ringmängu; kell 14 Indrek Taalmaa tiatretükk „Oranži tropi kõrvan“; kell 16 kirikukonsert – Karksi valla laulupundi; kell 17 külade võistelus „Naabrest paremb“; kell 21 „Selle suve pidu“, DJ Erkki Vadi ja Peter Taim, kell 23 Smilers. 9.07 kell 14 organist Tuuliki Jürjo kirikukonsert „Perimusika“. Augustikuul päevapildinäitus „Põhjala saare“. 12.08 kell 18 Augustiüü Augustige. 12.08 kell 23:59 III Libaundi joosuvõistelus. 13.08 kell 9 Karksi Rats. 19.08 kell 10 laat. 23.08 kell 20 Balti kett 28.

Mõisakülän ja Allisten

16.07 kell 19 Mõisakülä suveaian Komöödiatire tükk „Elagu eurotoetused“ 3.-6. 08 **Mõisakülä kodukandipäevä**: laat, konsserdi, kirikukonsert, pallimängu, pääesineje Ott Lepland, Metsatöll, DJ Lauri Hermann, ans SSB. 12.08 Kulla leerimaja man **Alliste valla päevä**, simman Annataren, ans MisSiis.

Tõrvan

01.07 kell 19 Tantsumäel Komöödiatire tükk „Elagu eurotoetuse“. 07.07 kell 20 Tantsumäel Suve Suur Juubelituur (Toomas ja Tauri Anni, Viljo Tamm, Sirje ja Rein Kurg). 13.07 kell 21 C-Jam Crazy Cellos. Kavan: Rein Rannap, AC/DC, Status Quo, ABBA, Queen, Muse, U2, Nirvana jpt. KKS* 18.-22.07 Tõrva Tule päevä. 18.07 kell 19 kohvikun Supelung Andrus Vaariku tükk „Elu om kige paremb aaviide“. 18.07 kell 21 Vanamõisa järve veeren lõkkeõhtu. 19.07 kell 18 Riiska järve veeren lasteõhtu: mustkunsnik Marek Sandermat, „Lõbusa piraadi“ ja JJ-Street tantsja. 19.07 kell 20.30 Veski järve saare pääl Hendrik Sal-Saller & Erko Laurimaa konsert. 19.07 kell 23 Vanamõisa järve rannakinun nallavilm „Baywatch“. 20.07 kell 20 konsert „Tuntu ja tundmatu laulu ja luuletuse Tõrvast“, käimän om Voldemar Kuslap. KKS 21.-22.07 Laat. Küsi manu tel 553 8491. 22.07 kell 20 Veski järve veeren Tõrva Loits 2017 1.08 kell 20 romansse õhtu: Natalja Birjukova - metsosopran (Peterburi), Maria Petrova - sopran (Tallinn), Arina Jevdokimova - laver (Peterburi). KKS 2.08 kell 20 Goltsmanballeti „Casanova“. KKS 3.08 kell 20 suur serenaad, Pärnu ooper. KKS 4.08 kell 19 The Ilves Sisters. KKS 5.08 kell 22 Vabariiklik Koorjuhte Naiskuur, Andrus Siimon, Maarja Soone. KKS 6.08 kell 18 kokkusaamine sarjast „Juure“ – Vana-Veski Elmen, Uno Ainsoo; kell 20 trompeti üün. KKS KKS* – Tõrva kirik-kammersaal

Paistun

29.07 **Paistu edimese ülestähendemise 783. aastepäev** 29.07 kell 14 Olstre - Paistu maantiijoosuvõistelus 30.09 kell 13 elätenu inimeste sügüsene pidu

Tarvastun

1.07 kell 16 jalgpall Soe pääl: FC Tarvastu - Gruusia Kodu kogukond. 11.-13.07 asju uvveste tarvitemise laager Kärstnen 15.07 kella 10 –15 om valla Tarvastu käsitüükoja kohvik. 22.–30.07 Suistle rahvamajan om käimän Eesti Näitejuhte Teatritrupp: õpikambre, näitemängu jpm. Vaate manu www.entt.ee 12.08 kella 10–15 om valla Tarvastu käsitüükoja kohvik. 17.08 kella 11–16 Laste Vabariik Mustla pääl. 9.09 kella 10–15 om valla Tarvastu käsitüükoja kohvik. 21.10 Kärstne kooli kokkutulek

Lembit Eelmäe 90. sünniaastepäevä tähistemine

„Ärä miut unete ... Põrgu wärk“

26. septembrel 2017 Oldren, Ala rahvamajan
ja Taageperä surnuaian

- Päevä juhive Vanapagan ek Põrgupõhja Jürka ja Lisete
- Ommuku laulap Mulgi segäkuur Oldren Sepakõrtsi talukoha man
- Ala rahvamajan kell 11-15:
- Lembit Eelmäe eluluust ja tiatretüüst
- Mulgi Segäkuuri laulu
- Täadust vellest August Eelmäest ja temä elutüüst
- Ala põhikooli ja Riidaje põhikooli latse loeve Lembit Eelmäe luuletusi
- Lembit Eelmäe ku inime, näitleja ja rõõvaruumiveli – Raivo Adlas, tiater Vanemuine
- Kohvi
- Lutsu Teatri Selti tiatretükk „Kalevipoeg ehk Kroonikad Kuninga elust“
- Ütine käik Taageperä surnuaid, õp Arvo Lastingu mälestuspälvus Lembit Eelmäe vanembide avva pääl

Telli aaleht Üitsainus Mulgimaa kodu!

Telmise indeks om **03053**.
Lehte saab telli internetist www.omniva.ee või postkontu-rist, nigu kikki tõisi aalehti.
Üitsainus Mulgimaa tulep neli kõrda aasten ja üte aaste ind om 8 eurut.
Mulgimaa omavalitsustest, raamatukogudest ja Mulke Selti kogukondest saab mulgikiilset aalehte edespidi kah ilma rahate!

Mulgi Kultuuri Instituudi väljaanne Üitsainus Mulgimaa

Ajalehe väljaandmist toetab
“Mulgimaa kultuuriprogramm 2014–2017”

Toimetus:

e-post: ajaleht@mulgimaa.ee
post: Mulgi Kultuuri Instituut, Kevade 1,
Tõrva, 68605 VALGAMAA
toimetaja: Kristi Ilves, tel. 5344 8176
tiraaž: 2000, küljendus ja trükk: OÜ Vali Press

Toimendusel om volli kirjatükke parande ja lühembes tetä.

Karksi-Nuia X miipidu

Riide, 8. septembrel

- **kell 19 kultuuriprogramm „Tänu ja valgus“ ordulinnusen,**
- **muusikakooli konsert Karksi kirikun,**
- **tulekujude, tantsja ja tuletantsja.**

Puulbe, 9. septembrel

- **Lõune-Mulgimaa sügüs- ja käsitüülaat, akatus kell 9,**
- **miiteemalise ettekande, miikauba müik,**
- **õpikambre ja mesimummu rong laste jaos,**
- **õnnelus ja muu ää aaviide,**
- **lett „Sügüsanni kolive sügüse purki“,**
- **ansambel Kaunimate Aastate Vennaskond,**
- **tort.**

Kõrraldeje: Karksi-Nuia AMS, Karksi valla
kultuurikeskus, Eesti mesinike liit ja
Karksi vald.

28. kuni 30. juunini Lilli luudusmajan MULKE SUVEKUUL

„Toit ja tervis luudusest. Mulgimaa
kotsuseperimus“, luudusvestival „Ääle mõtsan“

- Umbrohu ja söögitaime – taimetäädlane Raivo Kalle
- Perimuslugude õpituba – jutumeister Piret Päär
- Julius Vilumetsa lõõtsaluu
- Ravitaime õpikammer – Mõtsamuur ek Irje Karjus
- Taimelotuste õpikammer – taimetark Maret Makko
- Meisterdemise tüütuba lastel
- Mulgi süüke tegemine
- Mulgi tantse ja laulumänge õpituba
- Suudege seot perimusluu Teringi raban – Edu Kuill
- Uvireis Nava tallu jpm

Küsi manu ja anna ende tulekust täädä
mki@mulgimaa.ee, tel 513 2994,
vaate kah www.mulgimaa.ee

Toeteve Mulgimaa kultuuriprogramm ja
Keskkonnainvesteeringide Keskus.